

bilo još i drugih apotekara koji su učestvovali u suzbijanju te epidemije, kao i uloga apotekara u ovoj kao i u drugim epidemijama daje mogućnost za daljna i detaljna istraživanja.

A) Srem je koncem XVIII veka potpadao pod Austriju i bio je administrativno podjeljen na dva dela. Istočni i južni je bio u sastavu Vojne granice, dok je ostali deo bio pod civilnom upravom i sačinjavao je sremsku županiju, čije je sedište bilo u Vukovaru, a potpadala je pod Kraljevsko namesništvo u Budimu.

B) Ruma je samo 11 km udaljena od Iriga i u njoj uopšte nije bilo kuge. Vukovar je od Iriga udaljen oko 95 km i u njemu je kuga počela nešto kasnije nego u Irigu, bila lokalizovana i ubrzo ugušena.

C) Rumski hirurg Sebastian Riffel koji je još pre dr Budaya bio poslat u Irig i bio tamo do kraja epidemije.

D) Sam izveštaj je na latinskom, a citat na našem jeziku, ovde doslovno prepisan.

IZVORI I LITERATURA

ARHIV SRH, Zagreb, Sremska županija, Acta pestilentialia:

¹⁾ Kutija 801 bez broja: Izveštaj dr Budaya od 4. VIII 1795. — ²⁾ Kutija 801 bez broja: Izveštaj Lovrenčića od 5. VIII 1795. — ³⁾ Kutija 801 No: 7 diarii ord. v. comitis: Izveštaj dr Budaya od 14. VIII 1795. — ⁴⁾ Kutija 801 bez broja: Izveštaj Hajnovića od 25. VIII 1795. — ⁵⁾ Kutija 801 bez broja: Izveštaj Lovrenčića od 30. VIII 1795. — ⁶⁾ Kutija 802 No: 23 in Re Sanitatis: Akt Namesništva br. 17162 od 14. VIII 1795. — ⁷⁾ Kutija 802 No: 28 in Re Sanitatis: Akt Rühlera od 29. VIII 1795. — ⁸⁾ Kutija 805 No: 607: Akt Pühlera od 16. X 1795. — ⁹⁾ Kutija 805 bez broja: Izveštaj Josefa Koczo od 23. X 1795. — ¹⁰⁾ Kutija 806 bez broja: Molba Heringa od 12. X 1795. — ¹¹⁾ Kutija 806 bez broja: Spisak medicinskog osoblja i isplaćenih akontacija dnevnica. Ibid: Sremska županija, Acta congregationalia: — ¹²⁾ 1797. broj 133. — Ibid: Sremska županija, zapisnici Županijskih skupština. — ¹³⁾ 1795. Zapisnik Skupštine od 10. VIII 1795. tačka 4. — ¹⁴⁾ 1797. tačka 796. — Budapesti Orvostudományi Egyetem: A felavatott gyógszerésznek snyakönyve: — ¹⁵⁾ redni broj 196. — ¹⁶⁾ redni broj 334. — ¹⁷⁾ Franz von Schraud, Geschichte der Pest in Siraen in den Jahren 1795. und 1796, Pesth, Mathias Trattner, 1801. — ¹⁸⁾ Franciscus Schraud M. D., Historia pestis sirmiensis annorum MDCCXCV et MDCCXCVI, Typographia Regiae universitatis pesthiensis, 1802. — ¹⁹⁾ Ibid: knjiga II strana 16. — ²⁰⁾ Ibid: knjiga II strana 100. — ²¹⁾ Dr Radivoj Simonović, Kuga u Sremu godine 1795. i 1796, Pančevo, štamparija Braće Jovanović, 1898. — ²²⁾ Ibid: strana 117. — ²³⁾ Mr Stevan Popović, Istorija apotekarstva u Vojvodini, Matica srpska, rukopisno odeljenje, M-12482. — ²⁴⁾ Milan Mičić, Majstorija apoteka u Rumi, „Farmaceut“ organ Farmaceutskog društva Vojvodine, godina 1966. broj 1.

PHARMACISTS AND THE EPIDEMIC OF PLAGUE IN SREM IN 1795/96

Milan MIČIĆ

In comprehensive literature about the epidemic of plague in Srem in 1795/96 there is very little information on pharmacies, and not a single item on pharmacists at all.

It was established on the basis of historical records that several pharmacists took part in the prevention of the epidemic and that difficulties in the supply of medicaments arose during the first months of the epidemic.

DNEVNIK MAKSIMILIJANA VRHOVCA KAO IZVOR ZA HISTORIJU ZDRAVSTVA U HRVATSKOJ POČETKOM XIX STOLJEĆA

Miroslava DESPOT

1. Život i rad Maksimilijana Vrhovca. 2. Vrhovčev „Diarium“
3. Vrhovčeve opće zabilježbe u „Diariumu“ o zdravstvu.
4. Neki podaci o liječnicima.
5. Navodi o Stubičkim Toplicama u Vrhovčevu vrijeme.

1. ŽIVOT I RAD MAKSIMILIJANA VRHOVCA¹⁾

U doba tehničkih izuma, koji su i doveli do industrijske revolucije na ekonomskom planu, a donekle potpomogli i buržoasku revoluciju Francuske, pa izazvali i prve korake reakcije sv. Alijanse, ugledna ličnost Hrvatske tog razdoblja bio je Maksimilijan Vrhovac²⁾.

Rodio se 23.XI 1752. u Karlovcu, gdje pohađa osnovnu školu, nastavljajući zatim više nauke u Grazu, Beču i Bologni, gdje polaže i doktorat iz teologije. U Zagreb dolazi 1775. god., postaje najprije rektor Zagrebačkog, a kasnije Peštanskog sjemeništa. Godine 1787. nakon smrti Galjufa postaje i biskup zagrebački, vršeći tu dužnost sve do smrti 1827. godine.

Čitavo to razdoblje bilo je vrijeme velikih i značajnih promjena ne samo u svijetu, nego i u Hrvatskoj. U središtu pažnje su austrijsko-francuski sukobi, povremeni ustanci i intervencionistička politika apsolutističkih velesila. Društvena struktura tadanje Hrvatske sve do 1848. je stalna ljestvica koju tvore privilegirani staleži na čelu sa plemstvom i visokim klerom. Građanstvo u zapadnoevropskom smislu gotovo ni ne postoji, tek se javljaju pojedinci, obrtnici i trgovci, koji svoje početne kapitale ulažu u razne poslove, podižući na taj način trgovinu, promet i proizvodnju. Ta nastojanja potpomaže i Vrhovac, angažirajući se veoma aktivno i materijalnim sredstvima u mnogim poduhvatima, ponajviše pri izgradnji poznate Lujzinske ceste³⁾ na relaciji Rijeka-Karlovac. Najbijeđenije živi seljaštvo koje je ujedno i najbrojniji sloj, ono ima samo velike obaveze i minimalne prihode, to stanje izaziva seljačke nemire i ustanke⁴⁾, koji su također jedan od očitih dokaza teškog stanja.

Osim na privrednom polju Vrhovac je neobično aktivan i na području prosvjete i kulture, potpomažući svaki literarni poduhvat koji je pridonosio širenju materinjeg jezika. U vezi s time kupuje u Zagrebu i Trattnerovu štampariju⁵⁾ štampajući u njoj od godine 1794.⁶⁾ i dalje spise, koji su također izazvali uz ostale Vrhovčeve akcije nepovjerenje kod dvora, pa je Vrhovac bio prisiljen predati štampariju mužu svoje sestre, Novoseli, zadržavši ipak i dalje, mada neslužbeno, nadzor nad izdavačkom djelatnošću. Vrhovac svestrano potpomaže i humanitarne akcije, brinući se i za podizanje bolnice Milosrdne braće u Zagrebu, osnovavši osim toga i sirotište u Zagrebu kao i tolike druge ustanove, sudjelujući i pri osnivanju zagrebačkog Glazbenog zavoda.

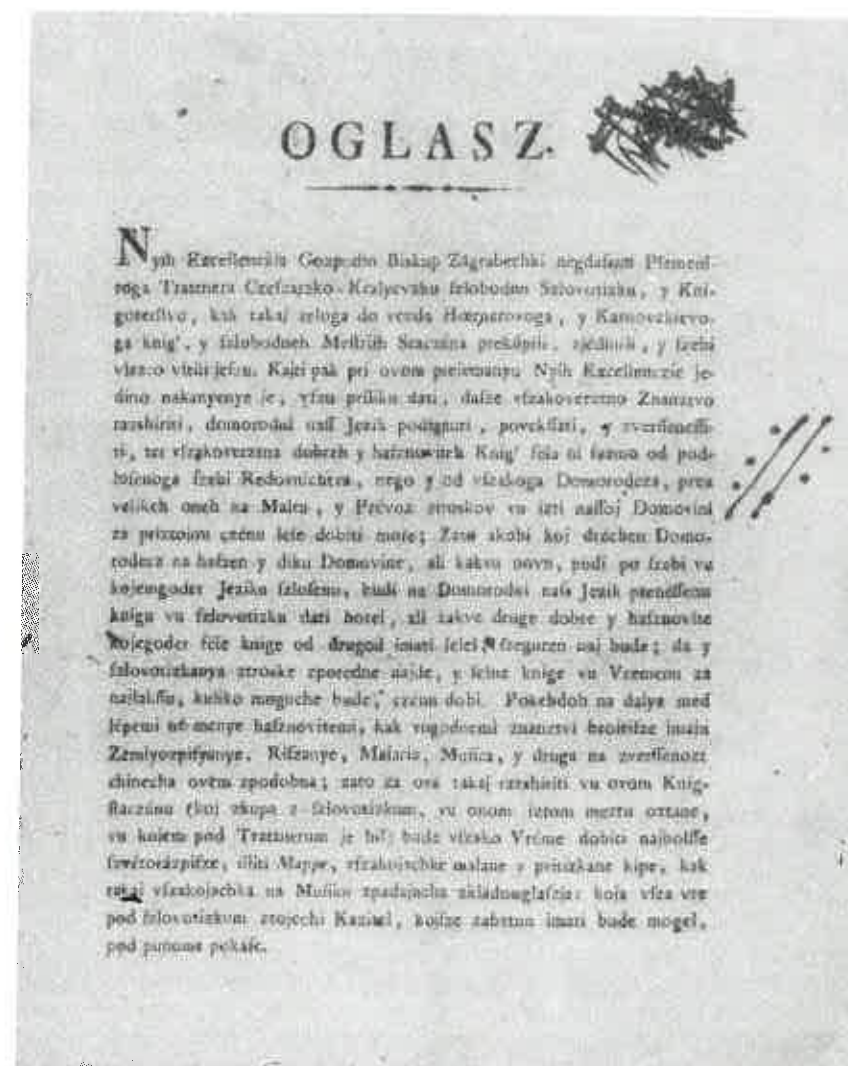
Sl. 1. Maksimilijan Vrhovac godine 1788.

Posebnu pažnju posvećuje širenju jezičke kulture, i u tome smislu upućuje i poznatu poslanicu za skupljanje narodnog blaga godine 1813.⁷⁾ koju je namijenio svome svećenstvu. U posljednjim godinama života usprkos staračkoj iznemoglosti Vrhovac još uvijek djeluje na svim stranama. Umire u Zagrebu 16.XII 1827. nakon kraće bolesti u 76. godini života. Možemo reći da je Vrhovac išao manje više onim istim putem kojim je pošla i hrvatska politika godine 1790. i dalje. Naime, u vrijeme dok se u ostaloj Evropi rješava pitanje opstanka zastarjelog feudalnog poretka i dok ga zapadna Evropa godine 1789. eliminira revolucionarnim putem, Hrvatska

mora zbog svog političkog položaja zauzeti drugi pravac. Kao sastavni dio Austrijske monarhije, morala je Hrvatska najprije riješiti pitanje svoga narodnog postojanja. Geslo „prosvjetom slobodi“ nije bilo tako nedužno kao što se to činilo. Upoznavanje narodnog blaga dovodilo je postepeno i do političke slobode, što je bila i svrha tadašnje borbe. Kulturno polje bilo je jedini mogući teren rada i napretka, pa su tim putem pošli i svi naši „prosvjetaši“ na čelu sa Obradovićem i Vrhovcem.

2. VRHOVČEV „DIARIUM“

U Zagrebačkom nadbiskupskom arhivu čuva se uz opsežnu korespondenciju pisanu Vrhovcu, uz koncepte njegovih pisama i neobjelodanjen „Diarium“ u kome

Sl. 2. Oglas o kupnji Trattnerove štamparije iz godine 1794.

Sl. 5 Maksimilijan Vrhovac oko godine 1825/6

su zabilježeni manje više svi značajniji događaji u vremenskom rasponu sa malim prekidima od godine 1801.⁸⁾ do godine 1825. „Diarium“ je pisan Vrhovčevom rukom pretežno latinskim jezikom, uz poneke umetke na njemačkom, talijanskom i francuskom jeziku. Uzmemo li u obzir da je Vrhovac od kraja XVIII st. i početkom XIX st. centralna figura našeg čitavog javnog političkog i kulturnog života onda treba i njegov dnevnik promatrati upravo s toga gledišta. Vrhovac je iz dana u dan pratio zbivanja ne samo u Zagrebu i Hrvatskoj, nego je bio vidno zainteresovan i na svim pojavama i promjenama koje su se zbivale u Evropi početkom XIX stoljeća.

Nadasve zanimljivi materijali sačuvani su iz razdoblja 1809—1813., tj. iz vremena Napoleonovih „Ilirskih provincija“ u koje vrijeme je Vrhovac vršio i važnu funkciju „locumtenensa“ zamjenika bana Hrvatske Ignjata Gyulaja. I podaci iz kasnijih razdoblja značajni su sa nekoliko aspekta. Tako je godine 1818. opisan detaljno i boravak cara Franje u Zagrebu, pa je tom prilikom pred njim mlada zagrebačka aristokracija plesala obučena u narodne nošnje narodne plesove. Ti plesovi su bili uvježbani pod Vrhovčevim nadzorom, te je i generalna proba održana 25.VI iste

Sl. 3. Josip Sermage

godine, što je Vrhovac toga dana i zabilježio u svome „Diariumu“ ovim riječima „... a meridie proba saltus nationaliter vestiendorum“. Dok je 29.VI 1818. pred samim carem bio „... productus et nationalis saltus cum cantu Kolo“. To „Kolo“ ili „Plesopisen“ ispjevao je lično Vrhovac. I daljih godina nižu se vijesti sa svih područja kulturnog, političkog i ekonomskog života, pa je s toga i s pravom naveo Antoljak, da je ovaj ... „Diarium“ neizcrpiva riznica za događaje od 1801. do 1825⁹⁾.

3. VRHOVČEVE OPĆE ZABILJEŽBE U „DIARIUMU“ O ZDRAVSTVU

Uoči otvaranja bolnice Milosrdne braće u Zagrebu¹⁰⁾ česte razgovore sa priorom Rieidigerom vodi lično Vrhovac bilježeći to i u svome „Diariumu“ u kome

8.X 1803. navodi "cum P(adri) Provinciali contractum intuitu hospitalis conclusi", dok na sam svečani dan otvaranja bolnice 23.VIII 1804. bilježi lapidarno „Instalatio FF. Misericordiae“. Znamo da je otvaranje bolnice bilo učinjeno na veoma svečani način, te su tom prilikom održani i veliki govori, pa je uz ostalo "od poglavarstva zagrebačkoga, govorio .. svečano prigodno slovo grof Josip Sermagee."¹¹⁾ kasniji vrhovni inspektor svih škola zagrebačkoga okružja. U govoru je Sermage iznio historijski tok postanka i razvoja bolnica u Zagrebu naglašujući veliki udio Vrhovčev na tome polju, koji je i materijalnim sredstvima pomogao tu akciju¹²⁾. Nakon Sermage-a govorio je i kanonik Raffay ističući i zasluge Nikole Škrleca¹³⁾ Vrhovčeva prijatelja i ličnosti koja je na ekonomskom i kulturnom planu Hrvatske u drugoj polovini XVIII stoljeća bila od velikog značaja. Raffay osim toga ističe da nažalost „Za norcze josche Fundaczia ni vuchinyena: uffatisze je vendar, da za ov takaj neszrechne nasseh blisneh Red najdusze Dobrochiniteli, koji za nyihovo dojduche zdersavanye obzkerbiju."¹⁴⁾ I daljih godina brine se Vrhovac za bolnicu nabavivši godine 1813. i kirurške instrumente namijenjene vjerojatno nedavno otvorenoj kirurškoj školi pri bolnici, čiji je osnivač, kao što je poznato, bio Rudolf Lamprecht¹⁵⁾. Nakon toga napustio je rodni grad Zagreb i dalje održavao veze za što „služi kao dokaz primjerak njegove doktorske disertacije iz g. 1826. Ovaj se nalazi pohranjen u našoj sveučilišnoj knjižnici. Taj je primjerak s vlastoručnom posvetom poklonio Dru. Ivanu pl. Daubachu, zagrebačkom fiziku, koji je kao gradski fizik vodio i Zakladnu bolnicu, u kojoj je bila g. 1812. smještena Lamprechtova kirurška škola."¹⁶⁾

Slijedi kratak zapis u „Diariumu“ o epidemiji kuge u Dubici godine 1815., a nešto duže se Vrhovac zadržava na nekoj dječjoj pošasti, koja je izbila početkom godine 1818. u Zagrebu, pa je u gradu zavladała prava panika, zbog velikog broja oboljele djece i ovećeg broja smrtnih slučajeva. Kako je umrlo i nekoliko djece viđenijih ličnosti, poimence curica nekog pukovnika Kleina, pa curica tadanjeg protonotara Kuševića, to je čitav grad bio uzbuđen zbog smrti i ove djece. 26.I 1818. Vrhovac održava oveći sastanak zalažući se za sve potrebne mjere, da se širenje te nesretne dječje bolesti nekako spriječi. S ovim navodom završavaju opći podaci o zdravstvu u „Diariumu“.

4. NEKI PODACI O LIJEČNICIMA

S obzirom na podatke koje navodi Vrhovac o ponekim zagrebačkim kao i ostalim liječnicima služi njegov „Diarium“ kao dragocjena dopuna već uz dosada poznate činjenice, bilo o radu ili životu pojedinih tih ličnosti. Godine 1804. spominje 9.II da ga je uz ostale ličnosti posjetio i liječnik Mihoković glavni kirurg Varaždinske županije. Navedenog Mihokovića navodi Vrhovac i nekoliko godina kasnije (1811) prilikom njegove posjete Stubičkim Toplicama. Godine 1806., 2.II čitam o „mortuus est mane 1/2 8 Proto Medicus Kamauf.“ 3.II iste godine bilježi Vrhovac „nihil, sepultus est Kamauf.“ Prema podacima Grmekovim Ernestus Georgius Kamauf bio je rodom iz Požuna, doktoriravši u Pešti godine 1785., nastanivši se u Zagrebu nakon promocije. Bio je gradski fizik, senator i zemlajski liječnik za Hrvatsku od godine 1798. do 1802.¹⁷⁾ 20.III 1806. bilježi Vrhovac tešku bolest tadanjeg bana Ivana Erdödy-a navodeći da ga liječi liječnik Pluskal¹⁸⁾, i da usprkos svih napora nije bilo moguće spasiti bana, koji je onda i umro 23.III. iste godine. Leopold Pluskal bio je rodom iz Moravske, doktorirao je u Beču godine 1778., a djelovao je dugo kao liječnik na teritoriju nekadanje Križevačke županije. Početkom septembra godine 1806. odlazi Vrhovac u Beč, zadržavši se nekoliko

tjedana u prijestolnici, prima i posjećuje mnoge tada viđene političke ličnosti, a usput navodi da je posjetio i poznatog liječnika-rodnom Padovanca Carena¹⁹⁾. Kasnijih godina, i to 1809. na nekoliko mjesta citira Vrhovac kirurga Nehrera, kojeg bi možda bilo moguće identificirati sa Neuöhrom iz Osijeka, koga navodi Thaller²⁰⁾ bez ikakvih daljih podataka, pa bi ovu ličnost trebalo potanje osvjetliti prema eventualnim pristupačnim materijalima u osječkom arhivu.

Isto tako ostaje neosvijetljena ličnost kirurga Ballogha, koga Vrhovac na jednome mjestu spominje godine 1817; 13.II 1818. bilježi da je primio pismo padovanskog liječnika Brere, koji mu je osim toga poslao kao poklon i veliki broj knjiga.²¹⁾ Godine 1820. svega nekoliko tjedana prije odlaska u Beč, posjećuju Vrhovca liječnici Staroveški i Krieger, kao i ranije navedeni Pluskal. Tom prilikom nudi Vrhovac Kriegeru stanovitu svotu novaca za izradu knjige o Stubičkim Toplicama. Poznato je da je Josip Krieger postao nakon smrti liječnika Daubachy-a²²⁾ gradski fizikum u Zagrebu, o čem postoji sačuvana i suvremena arhivska građa²³⁾, uz podatke koje su objelodanili Thaller²⁴⁾ i Grmek.²⁵⁾ Filip Karlo Staroveški, bio je rodom iz Desinića, doktorirao je u Pešti, i bio je dugo godina liječnik u Bikarskoj županiji²⁶⁾; 4.VIII 1820. bilježi Vrhovac, da je zbog teških želudačnih bolova pozvao liječnika Daubachy-a i Frank-a ne spominjući ništa više ni slijedećih dana o svojoj bolesti. 30.XI 1821. godine bilježi Vrhovac da ga je udarila kap i da mu je oduzeta lijeva ruka. Daljih godina bilježi manje više samo opće događaje, te je jedna strana ruka, vjerojatno prema diktatu Vrhovčevu pribilježila da „.. na dan 14. listopada 1825. . . Za ručka od kobne kapi udaren padoh u neprestanu bolest, koja me priče, da ovaj dnevnik dalje vodim.“²⁷⁾

5. NAVODI O STUBIČKIM TOPLICAMA U VRHOVČEVO VRIJEME

Iako o Stubičkim Toplicama postoji zanimljiva i opsežna literatura²⁸⁾, smatramo da je ipak vrijedno zabilježiti podatke o istima iz Vrhovčeva „Diariuma“. Vrhovac

Sl. 4. Stubičke Toplice početkom XIX. st. iz Šifíćeve knjige o Stubičkim Toplicama

je kupio Stubičke Toplice godine 15.VII 1806., od grofa Vojkfy-a²⁹) navodeći u „Diariumu“ svotu u visini od 8000 forinti. Od toga dana mnogo se bavi u Toplicama. Želeći da iz neposredne blizine nadgleda radove, koji su manje više od 1810. god. bili u toku odlazeći često i u obližnji Golubovec. Često se tuži u „Diariumu“ da radovi slabo i polako napreduju, duže se u Toplicama zadržava na povratku iz Beča godine 1810. mjeseca kolovoza. Nezadovoljstvo izraženo zbog presporog napretka s obzirom na neke nadogradnje i izgradnju novih objekata izražava Vrhovac i godine 1811, koje godine počinje i sa kupkama, dozvavši iz Zagreba liječnike Mihokovića, Pluskala, Daubachy-a i Šitića, da ispitaju na licu mjesta vrijednost i ljekovitost vode. Iste godine položen je mjeseca srpnja temeljni kamen za „Maksimilijanovu kupelj“. Radove oko toga izvodio je arhitekta Christan, za što imamo i suvremeno svjedočanstvo pribilježeno u „Diariumu“ pod 10.VII 1811. U međuvremenu zamolio je Vrhovac liječnika Šitića da nešto detaljnije ispita ljekovitost Toplica, rezultat Šitićeva rada bila je knjižica o Stubičkim Toplicama, posvećena Vrhovcu a izdana neposredno nakon autorove smrti godine 1814. Te godine bilježi Vrhovac u svome „Diariumu“ da je 19.II umro liječnik Šitić, za što nalazimo potvrdu i na samoj knjižici³⁰) gdje je izneseno i ovo, „Vorerrienerung. Gegenwärtigen Aufsatz hat der in edler Erfüllung seiner menschenfreundlichen Berufspflicht an einem in dem Militärspitale, welches er freiwillig versehen hat, geerbten Nervenfieber am 19. Febr. verschiedene Verfasser, wenige Tage vor seinem Tode³¹), dem Eigenthümer des Heilbades bei Sztubitz eingehändig, welcher ihn schon im vorigen Jahre ersucht hatte, dessen chemische Analyse zu machen. Er wird dem Publikum hier, um es über die Bestandtheile dieses Bades, and seine heilbringende Kräfte, so wie über dessen Gebrauch zu belehren, mitgetheilt, und zugleich ein Situationsplan der Gegend, und eine Zeichnung der Ansicht des Bades beigefügt, welche dessen Beschreibung anschaulicher machen“³²). Šitić je analizu „... voda radio s ljekarnikom M i k š i ć e m, a diferira od C r a n z o v e...“³³)

Nekoliko godina kasnije načinje Vrhovac ponovo pitanje analize voda u Stubičkim Toplicama, zbog toga i poziva iz Celja ljekarnika i kemičara Franju Baumbacha³⁴), pa bilježi 6.VIII 1818. slijedeći podatak „... venit chimicus cillensis Baumbach pro analisanda aqua Ztubiczensi.“ Rezultate svojih analiza objelodanio je Baumbach u jednoj omalenoj knjižici³⁵), kojoj je kupališni liječnik Antun Hartig dodao povjest bolesti koje su kroz nekoliko godina s vidnim uspjehom izliječene u Toplicama. Knjiga je prema uvodnoj posveti Maksimilijana Vrhovca posvećena gradačkom nadvojvodi Ivanu, s kojim je Vrhovca vezalo dugogodišnje prijateljstvo, a koji je i inače u našoj kulturnoj prošlosti odigrao dosta značajnu ulogu, sudjelujući s veoma realnim prijedlozima i pri osnivanju zagrebačkog „Gospodarskog društva“ godine 1841.

Zaključujući ovaj naš kratki prikaz smatramo, da je bilo potrebno ukazati na postojeće navode u „Diariumu“, koji ponešto iznose na vidjelo nove podatke upotpunujući na taj način naša saznanja o prošlosti zdravstva u Hrvatskoj početkom XIX stoljeća.

BILJEŠKE

¹) Skraćena verzija iz priloga Miroslave Despot, Hrvatska početkom XIX stoljeća (Prema neobjelodanjenom „Diariumu“ Maksimilijana Vrhovca), Bulletin, JAZU, 1963, br. 3, str. 103—106. — ²) O Vrhovcu postoji opsežna literatura u vidu članaka, rasprava i prigodnih spisa. Sažetu

biografiju objelodanio je Velimir Deželić pod naslovom „Maksimilijan Vrhovac 1752—1827“, Zagreb 1903, koja danas iako zastarjela daje još uvijek zaokruženi prikaz njegova rada i djelovanja. — ³) Rudolf Strohal, Uz Lujzinsku cestu, Zagreb 1935. — ⁴) Slavko Gavrilović, Seljački pokret u Moslavini 1815—16 godine, Istoriski glasnik, Beograd, 1956, br. 2, p. o. Taj seljački ustanak spominje i Vrhovac u svome „Diariumu“. — ⁵) O Trattneru, bečkom dvorskom knjižaru i štamparu vidi Vjekoslav Klaić, Knjižarstvo u Hrvata, studija o izdavanju i širenju hrvatske knjige, napisao — sa deset ilustracija, Zagreb, 1922, str. 21—22. — ⁶) Velimir Deželić, Biskupska a zatim novoselska tiskara u Zagrebu (1794—1825), Narodna starina, Zagreb, 1925, sv. 10, knj. IV., br. 1, str. 96—126. Među štampanim djelima imade i priloga, koji su značajni i za povijest zdravstva u Hrvatskoj. — ⁷) Originalni štampani primjerak nalazi se među raritetima u „Nacionalnoj sveučilišnoj knjižnici“ u Zagrebu u „Zbirci plakata, letaka i ostale slične grade“. — ⁸) Prvi sačuvani zapis datiran je 30. XII 1800. — ⁹) Stjepan Antoljak, Prikazi o memoarima, Časopis za hrvatsku poviest, Zagreb, 1943, sv. 1—2, str. 180. — ¹⁰) O bolnici vidi Š(ime) Mazzura, Javna bolnica na Jelačićevom trgu u Zagrebu..., Zagreb, 1909. — ¹¹) Velimir Deželić, Iz njemačkoga Zagreba. Prinos kulturnoj povjesti Hrvata. Napisao —, Zagreb, 1901, str. 17. — ¹²) Joseph Sermage, Gelegenheitsrede auf die feyerliche Uebergabe des allgemeinen Kranken—und Armenhauses der k. k. Haupt — und Freystadt Agram..., Agram 1804, (Novoselska tiskara). — ¹³) Valdemar Lunaček, Hrvatski kameralist Nikola Škrlec Lomnički, Historijski Zbornik, Zagreb, 1962, str. 141—181. — ¹⁴) Imbrih Karol Raffay, Prodechtvo vu priliki vpelavany redovnikov od miloszerdnosti zvaneh... Zagreb 1804 (Novoselska tiskara). — ¹⁵) Vladimir Čepulić, Kirurška škola u Zagrebu g. 1812. i ličnost njezinog osnivača Rudolfa Lamprechta, Liječnički vjesnik, Zagreb, 1942, sv. 12, p. o. — ¹⁶) Čepulić, o. c. str. 15. — ¹⁷) Mirko Dražen Grmek, Inauguralne disertacije hrvatskih, srpskih i slovenačkih liječnika, Starine, JAZU, Zagreb, 1951, 43, str. 168. — ¹⁸) Grmek, o. c. str. 114. — ¹⁹) Vrhovac pogrešno navodi Carena kao Carensa, na što mi je, skrenuo pažnju prof. dr. Lavoslav Glesinger, pa mu ovim putem za to upozorenje izražavam svoju hvalbu, kao i za neke druge podatke. — ²⁰) Lujo Thaller, Povijest medicine u Hrvatskoj i Slavoniji od godine 1770. do 1850. Napisao — Karlovac, 1927. Preštampano iz „Liječničkog vjesnika“, str. 75. — ²¹) S obzirom na sačuvanu Vrhovčevu korespondenciju bilo bi vrijedno pronaći to eventualno sačuvano pismo. — ²²) Vrhovac spominje Daubachy-a i godine 1811. Navedeni je umro 12. V 1843. u Zagrebu. Posjedujemo suvremenu prigodnicu ispjevanu povodom njegove smrti pod naslovom „Nachruf an dem Grabe des Herrn Johann Daubachy de Dolje...“ — ²³) Spisi obitelji Krieger u Arhivu Hrvatske, Zagreb. — ²⁴) Thaller, o. c. str. 87. — ²⁵) Grmek, o. c. str. 169. — ²⁶) Grmek, o. c. str. 168. — ²⁷) Deželić, Maksimilijan Vrhovac..., o. c. str. 205. — ²⁸) Mirko Dražen Grmek, Hrvatska medicinska bibliografija. Opis tiskanih knjiga i članaka s područja humane i veterinarske medicine i farmacije koje se odnose na Hrvatsku. Sastavio —, Zagreb, JAZU, 1955, Dio. I. Knjige, sv. I. 1470—1875. Vidi o Stubičkim Toplicama pod br. 52, 113, 270, 271, 272, 311, 351, 419, 677, 732. — ²⁹) O obitelji Vojnović—Vojkfy vidi Ivan Ulčnik, Iz prošlosti obitelji Vojnović—Vojkfy, Revija — Zagreb, 1943, srpanj—rujan, str. 277—299. — ³⁰) Naslov je knjižici, Joseph Šitich, Doktor der Medizin, und ausübender Arzt zu Agram. Physisch—chemische Beschreibung des im löblichen Agramer Comitate befindlichen Stubitzer Bades, Agram, 1814 (Novoselska tiskara). — ³¹) 8. II 1814. — ³²) Šitich, o. c. uvodna riječ. — ³³) Thaller..., o. c. str. 72. — ³⁴) Thaller, o. c. str. 72 krivo citira Baumbacha, pretvarajući mu prezime u Blumbach. O Baumbachu vidi, Grmek, Hrvatska medicinska bibliografija..., o. c. br. 52; Hrvoje Tartaglia, L'histoire de la Pharmacie en Yougoslavie et la situation actuelle, Zagreb, 1956, str. 153; Vladimir Bazala, Balneologie in Kroatien und ihr Schrifttum, Zeitschrift für angewandte Bäder und Klimaheilkunde, 1958, Oktober, Nummer, 3, S. 3—16. — ³⁵) Franc Baumbach, Physisch—chemische Untersuchung der Mineralquellen von Sztubitz in Croatien. Mit 2 Kupfertafeln die Ansicht der Gegend und der Badegebäude vorstellend, Agram 1820 (Novoselska tiskara).

THE DIARY OF MAKSIMILIJAN VRHOVEC AS A SOURCE TO STUDY THE HISTORY OF THE HEALTH SERVICE IN CROATIA AT THE BEGINNING OF THE 19th CENTURY

Miroslava DESPOT

First are described the life and work story of M. Vrhovec and then the content of his diary in brief, including some data on medical doctors, the spa Stubica and its role during his lifetime.

Maksimilijan Vrhovec has been working as a bishop in Zagreb since 1787 until his death in 1827. His literary works are kept in the Episcopal Archives. His diary is of great cultural and historical importance, because he has been writing it for a quarter of a century, since 1800 to 1825. The diary contains the data on the history of the health service and refers to the work of medical doctors and the spa Stubice from 1806 to 1820.